

دَارُ الْفُنُونِ

الهیاتفاکولتبرمجی

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

تشرین نانی — ۱۹۲۵

اخوان صفا

هجری دوردنچی عصرده « اخوان صفا » [۱] ناميله بر جمعیت خفيه تشکيل ايتشدی . بوجعیت ، علم و فلسفه نشر ایتک و تربیه اخلاقیه یی یو کس لئک مقصدیله مؤلفلرک اسمعی میدانه و یرمکسزین الی بر عدد رساله نشر ایتدی . او تاریخنده فلسفی موضوعلره دائر یازیلان مختلف اثرلرک چوغی زمانک قیدسزلخی و تقدیرسزلکی یوزندن چورو یوب محو اولدینی حالده شکره شایاندرکه بو رساله لر بو کونه قدر باقی قالق حسن طالعنه مظهر اولمشلر در . [۲]

بونلر ، قلمه آلدق لری زمانلر محیطنده یک بویوک تأثیرلر و عکس العمللر حصوله کتیرمش اولدق لری حالده متعاقب عصر عالمی طرفندن تقدیر و تعقیب ایدله مش و بناء علیه جمعی تشکيل ایدن اعضا نلک و رساله لری یازانلرک و بوجعیت منهوب عالملرک فلسفی فکرلری ، دینی قناعتلری ، اخلاق تلقیلری نهدن عبارت بولون دینی و نهایت رساله لرده نه کی بر فکر و مقصد تعقیب ایدلیکی تدقیق ایدله مشدر . [۳] بوسیدیه بوجعیتک ماهیتی وارکانلک قیعتی حقنده بو کون ایسته دیکمز اطرافلی معلوماتی آله ایده میورز . بونلره دائر آلمزده موجود اولان معلومات ، معارض طرفک لطف تنقیدندن صیران خبرلردن عبارتدر . تهزیل و تذلیلدن عبارت اولان بو خبرلر ایچنده بعضاً مهم نقطه لر ، اعترافلر و حتی قیمتی وثیقه لر وار .

بو وثیقه لرک اک آپسینی بزه مورخ جمال الدین بن قفطی [۴] و یرییور . بو نقطه نظر دن

[۱] اخوان صفانک اصل آدی « اخوان الصفا و خلاص الوفا » در . « صفا قارداش لری ، وفا آرقا داش لری » دیمکدر . بو ترکیب بر جمعیت عنوان اولق اوزره وضع اولونعش خصوصی بر اصطلاحدر . [۲] اخوان صفا رساله لرینک یازمه نسخهلری استانبول کتبخانه لرینک همان اکثر یسنده موجودر . هندستانده بورساله لر نفیس بر مجموعه حالنده طبع ایدلشدر .

[۳] از میرلی اسماعیل حقیک افندینک اخوان صفا جمعیت حقنده ادبیات فاکولته سی فلسفه شعبه سنده کی تقریرلری طلبه طرفندن طاش باصمه سیله طبع ایتدیرلشدر . اوج فورمادن عبارت اولان بو تقریرلر اخوان صفاجمیتک تشکيلدن اولکی وضعیت علمیه بر نظر عطف ایتدکن صوکر . بو خصوصده عمومی معلومات و یرییور .

[۴] جالدین قفطی و یا ساده جه ابن قفطی ناميله معروف اولان بو ذات ملوک ایوبیه زماننده حلبده وزارت رتبه سینه نائل اولمش و تاریخی اثرلرله شهرت بولمش بر مورخدر . ۶۸۵ تاریخنده

ابن قفطینک تاریخ حکما سنده [۱] « اخوان صفا » به تخصیص ایدیلن سطرلر اهمیت مخصوصه بی حائزدر. بو جمعیت حقنده بر فکر ویره ییلمک ایچون اک مهم بر منبع اولان بو سطرلری عیناً ترجمه ایدیورم :

« اخوانه صفا و ضمونه وذا ، فلسفه نك مختلف بختلری حقنده بر کتاب وجوده کتیرمک مقصدیله طوبالانش بر جاعتدر .

بونلر ، وجوده کتیر دکلی کتابی مقاله لر حالنده ترتیب ایده رک الیسی فلسفی موضوعلره عائد اولق والی برنجیسی مختصر و موجز بر صورتده بوتون بو موضوعلری احتوا ایتمک اوزره الی بر عدد مقاله قلمه آلمشلدردر . بو مقاله لر ده رینلشدیرلمه یه رک احتیاج طرزلی و دلیللری توضیح ایدلمه یه رک یالکیز تشویق ماهیتده کویا فلسفه منتسبلرینک او کرمک ایسته دکلی مباحث فلسفیه نك هر نوعنه ایما و اشارت مقصدیله یازلمشلدردر .

« قنط » بلده سنده دوغمشدر . والده سی قضا عه عربلرندن بادیه لی برقادین ، پدری ایسه فقط علماسندن یوسف نامنده بر ذاتدر . ابن قفطینک اصل اسمی علی ، کنیه سی ابوالحسن در . کندیسنه بعضاً قاضی الاکرم عنوانیله خطاب ایدلمش اولدیغی کاتب چلبی ، قاضی الاشرف دینلدیکنی ده یازمه نسخهلر قید ایدیورلر . ابن ابی اصیبعه ایسه ابن قفطینی دائمی صاحب دیبه ذکر ایتمکده در . مشارالیه ک تألیف ابتدکی اثرلردن سنه صراسیله یازدیغی بویوک تاریخ خاصه چوق قیمتلی در . مصرک تاریخی معلوم زماندن اعتباراً صلاح الدین زماننه قدر تام بر تاریخی یازمش و بو اثرده قبطیلر حقنده مکمل معلومات ویرمشدر . بونلردن باشقه آل سلجوق ، آل سبکتکین ، آل تومرت ، آل مرداث ، موضوعلرینه دائر بر تاریخ یازمشدر . طبقات نحاته ، طبقات ادبا و طبقات حکمایه دائر آیروجه اثرلی واردز . اثرلنده ویردیگی معلومات احتیاجه صالح و بی طرفانه در . یالکیز ایوبیلرعلیه نه چیقاجق نقطه لده سکوت اختیار ابتدکی کورولمکده در . ۶۴۶ تاریخنده وفات ایتمشدر .

[۱] بو کتاب هم مصرده همده آوروپاده طبع ایدلمشدر . کتابک اسمی بعض اثرلده مختلف صورتده ضبط ایدلمش ، طابعلده آیری آیری اسملر آلتنده کبابی نشر ایتمشلدردر . مصرده مطبوع اولانلر « اخبار العلماء باخبار الحکماء » عنوانی آلتنده در .

آلمانیا نك « لایپزیغ » شهرنده طبع ایدیلن نسخه ده ایسه کتابک اسمی یرنده شو مشروحات کورولمکده در : « تاریخ الحکماء وهو مختصر الزوزنی المسمی بالمنتخبات الملتقطات من کتاب اخبار العلماء باخبار الحکماء لجمال الدین ابی الحسن علی بن یوسف القفطی » .

بوکا نظر اوته دنبری ابن قفطینک تاریخ حکما سی دیبه معروف والیوم آلزده موجود کتابک زوزنی (محمد بن علی بن محمد الخطیبی الزوزنی) به عائد واونک طرفندن اختصار ایدلمش بر اثر اولدیغی آکلاشلور .

بورسالة لری یازانلر اسملرینی کیزله مش اولدقلری ایچون بونلری کیملرک تألیف ایتدکلری خصوصنده بر جوق سوزلر سویلندی . هر طائفه حدس (ظن و تخمین) اوزرینه بنای معلومات ایدیورلردی . بر قسمی بونلرک علی بن ابی طالب (کرم الله وجهه) نسلندن برامامک سوزی اولدینی فکرینه ذاهب اولدیلر؛ فقط بوامامک اسمی تعیین خصوصنده ایچندن برحقیقت چیقارماسی ممکن اولمایاجق صورتده اختلافاته قایلدیلر! دیگر بر قسمی ده بورسالة لرک عصر اولده کی کلام مکتبه منسوب بعض معتزله ک اثر تألیفی اولدینی ادعا ایتدیلر .

بن بورسالة لرک مؤلفلرینی بولوب آکلاتمی ایچون جدی آرزولر بسلهدم وخیلی تحریاته یولوندوم . نهایت « ابو حیان توحیدی » نک برکلامنه مطلع اولدم که بو، اوچبوز یتش اوچ سنه سی اثناسنده وزیر صمصام الدوله بن عضدالدوله نک صور دینی سؤاله ابو حیانک ویردیکی جوابدن عبارتدر .

کاتب چلبی بو اثری « المنتخبات الملتقطات فی تاریخ الحکماء والاطباء » ماده سنده یازارق مؤلفک کندی زمانه قدر کجن مشهور فیلسوفلردن بحث ایتکی عنایت حق ایله عزم ایتدیکی س و یلدیکی کبی . « طبقات الحکماء واصحاب النجوم والاطباء » ماده سنده ابن قفطینک بواترندن بحث ایتدیکی یرده یونی ابن ابی حمزه ایله عبدالله بن سعد الازدینک اختصار ایتدیکی ده علاوه ایدیور . وزوزینک اختصار ایتدیکندن هیچ بحث ایتیمور .

کاتب چلبینک بیاناتی ومصر طبعنده کی شکل ، کتابک اسمی خصوصنده اختلاف حالنده بولونمقه برابر بونلر کتابک ابن قفطینک اثری اولدینی نقطه سنده اتفاق ایدیورلر . و بو اوته دئیری معروف اولان ومختلف اثرلرده بعض مناسبترله ذکر ایدیان شکله ده توافق ایتکده در . فقط بونلر مع الاسف حقیقه توافقی ایتیمور . زیرا موضوع بحث اولان والیوم اللرده تداول ایدن « تاریخ حکما » ابن قفطینک دکل ، اوندن « زوزنی » نک التقاط وانتخاب ایتک صورتیه یازدینی اثردر . ابن قفطینک اصل « تاریخ حکما » دیه یازدینی اثرک موجودیتندن بوکون خبریمز یوقدر . احتمال که بواتر حلب تخریب ایدلیدیکی زمان کتبخانه ده یاتمشدر . چونکه ابن قفطینک قارداشنک ویردیکی معلوماته نظرأ وزیر مشاور الیه هیچ تأهل ایتمه مش ، اوی بارغی ده بوقش . بوسیله الی بیک آلتون قیمتده کی کتبخانه سنی حلب سلطانی ناصره تودیع ایتش واحتمال که ابن قفطی نک بواتری مسوده ونوط حالنده کتبخانه یه بر اقلشدر . آکلاشیلور که زوزنی بونلردن انتخاب ایتدکلرینی التقاط ایتک صورتیه بوکتابی وجوده کتیرمشدر . زاغب پاشا کتبخانه سنک ۹۸۸ نومروده مقید اولان نسخه سنک صوکنده اثری اصلدن التقاط وانتخاب ایدن ذاتک محمد بن علی بن محمد الخطیبی الزوزنی اولدینی والتقاطی ۶۴۷ ماریخنده اتمام ایتدیکی یازیلور . عین کتبخانه نک ۹۸۹ نومرولی نسخه سنده وکوبرولی کتبخانه سنده کی نسخه ده ابن قفطینک ترجمه حالی برادری لسانندن نقل ایدلش ومختلف تاریخلرک بوذاته دائر یازدقلری سوزلر اخذ اولونمشدر . کتابک اسمک « المنتخبات الملتقطات » اولدینی یانکز کوپرولی نسخه سی سرلوخه ده کوستیریور .

ابو حیان بو جوابده مشارالیه وزیردن شو سوزلری نقل ایدیوردی :

« شوقونوشد قلری عزی بر طرف ایدلم، بنجه بونلردن چوق مهم و هر زمان فکرمی اشغال ایدن بر مسئله وار، اوندن بحث ایدلم : اوتنه دنبری « زید بن رفاعه » دن بنی ششمه به دوشورده بعض سوزلر ایشیدییور، افاده سنده واقف اولمادیغم بر مذهبیدن بحث ایدلدیکی کورییورم. دوغریسی لایقيله ادراک ایدمه مدیکم کنایه لر، هیچ بر معنا چیقارامادیغم اشارت لر قارشوسنده قالییورم. بکا حرفلردن بحث ایدره، صوکره نقطه لری ذکرا ایدر و ادعا ایدر که (باء) نك آلتنه بر نقطه قونماسی محقق برسیدن، (تاء) نك اوستنده ایکی نقطه بولونماسی هر حالده بر علتدن دولاییدر. کذا ظن ایدر که (الف) نك نقطه سز اولماسی بهمه حاله بر مقصده مبتنیدر. و بوکا بکنزر بر طاقم شیلر ...

بو آمده اويله بر دعوا وار که غرورندن و عظمتلی طورندن کچلمیور، کورسه کنز دعواسنی ایضاح ایدر کن عاداتا قاپارییور. یا با حیان بونلرک افعال و اطوارینی، افکار و مقاصدینی بکا ایضاح ایت ! بیلیمورم که سن اونکله عقد اجتماع ایدر و چوق زمانلر یاننده او طور و رسک ! آرا کزده غریب حادثه لر، قیمتلی و قعله لر جریان ایتشدر. بر انسانله اوزون مدت آلت ایدن کیمسه نك اونك حقنده معلوماتی و تجربه سی صادق و مذهب نك کزلی طرفلرینه، فکرلرینک مستور قسملرینه اطلاعی ممکن اولور. بوسیله بو خصوصده بنی تنویر ایتمه کزلی ایستیورم. »

معنایه بواشده جالب دقت بعض نقطه لر وار. بر اثر التقاط صورتیه یازلسه دخی هیچ اولمازسه اثرک مقدمه می التقاط ایدن ذات طرفندن یازیلیر. هیچ اولمازسه التقاط ایدیلن پارچه لر حقنده اثرک بر یرنده بر مطالعه یورومتک و یا ترک ایدیلن پارچه لر حقنده بر شیء سوبله مک احتیاجی حاصل اولور. حالبوکه زوزنی، کتابک هیچ بر طرفنده بویه بر اشارتده بولونمادیقی کچی مقدمه عینا شو سوزلری سویلدور : زمانه قدر هر قبيله دن و هر امتدن چیقان اسکی و بی فیلسوفلری، اونلرک تفرد ایتدکری سوزلردن محفوظ اولانلری، هر برینک تألیف ایتدکری کتابلری و ابداع ایتدکری فلسفی نظریه لر و کندیلرینه نسبت ایدیلن فلسفه سیستمی ذکر و ایضاح ایتدی لطف الهی به استناداً. عزم ایتدم، کورییورم که بونلر مجهول قالان اموردن و مهجور اولان تاریخلردندر. حالبوکه بونلری مطالعه دن آلیناجی درسلرک و سانی یاشاتماک اهمیتی وار. »

بوسطرلر، آنجق تألیف صورتیه و اثر تدقیق اولارقی یازیلان کتابلرک مقدمه سنده بولونمالیر. اکر بونلرده التقاط ایدلمک صورتیه یازیلاقی اولورسه اوزمان کتابک صوکنده « کتابدن انتخاب ایتدکریمی التقاط ایتدم » ده نیلمه سی مناسب اولور. بواعتبارله اسلافک زوزنی بی هیچه صایارق کتابی هر هانکی نام آکنده اولورسه اولسون ابن قفطی به اسناد ایتلری دوغریدر. بوسیله درکه بورا ده اسلافه تبعاً « تاریخ حکما » بی ابن قفطی به عطف ایتدم.

وزیر جواب ویردم، اونی اسکیدن ده یکیدن ده استخدا و تجربه ایتک صورتیله
بندن اول طانییان سزسکیز دیدم. سزا اونک قدیم آمری سکیز، آرا کزده کی مناسبات
معروفدر.

وزیر، جانم شو سوزلری براق ده شو آدمی بکا تصویر ایت دیدی.
بونک اوزرینه شونلری سویله دم:

بوآدم فوق العاده قدرت تحریریله صاحب اولمقله برابر ریاضیات و ادبیاتده، بالخاصه
نظم و نثر سونیک خصوصنده کنیش و پارلاق برذهنه و قاهر برذکایه مالکدر. تراجم احوالی
حفظ ایتک، بسط ایدیلن مقالاتی قاو راق، دینی و فکری مسائلده صاحب بصیرت اولمق
و هر فنده یا باعث ایهام اولاجق برترنم ایله، یا بادی افهام اولاجق برتوسط ایله و یا وسیله
افحام اولاجق بر تناهی ایله تصرف ایتک خصوصلرنده مهارتی وار.
وزیر، بوکا نظراً اونک مذهبی نهدر دیدی.

جواب ویردم، هیچ برشیئه نسبت اولونا ماز و شور هط (زمهره) دندر دینیه من دیدم.
چونکه او هر شیئه جوشیدور، هر مسئله دن غلیانه کلیبور و چونکه بسط و ایضاحیله،
لسانک سطوتیله ظهوره کان شیر هب دیکشیور.

بوزات اوزون مدت بصره ده او طور دی. اوراده هر نوع صنعت و هر شعبه علم ایچون
طویلانش اولان بر جمعیه تصادف ایتدی. بونلر مقدسی نامیله دخی معروف اولان ابو
سلیمان محمد بن معشر الیستی، ابوالحسن علی بن هارون الزنجانی، ابواحمد المهرجانی، عوفی
و سائر در. بونلر خدمت ایتدی و اکثر یسیره آرقاداش اولدی. بوجمیت منتسبلری حسن معاشرتله
مألف و صداقت ایله متمایز ایدیلر. نظافت، طهارت و نصیحت مقصدیله تشکل ایتشلردی
کندی آرالرنده بر مذهب وضع ایتدیلر. بومذهبله رضای الهی بی قازانمق یولنه یا قلاشدق لرینی
ظن ایدیورلردی. دیورلردی که شریعت، جهالتلرله کیرلنمش و ضالالتلرله قاریشمشدر.
اونی ییقایوب تمیزله مک ایچون فلسفه دن باشقه یول یوقدر. زیرا فلسفه، حکمت اعتقادیه
و مصلحت اجتماعی جامعدر. بونلر ظن ایتدیلر که یونان فلسفه سیله عرب شریعتی
تألیف و تنظیم ایدیلنجه کمال حصوله کله جکدر. بوفکرله فلسفه نک علمی و عملی بتون اقسامنه دائر
الهی رساله یازدیلر. بونک ایچون مستقل برفهرست ده یابدیلر، هپسنه (اخوان صفا رسائی)
نامنی ویردیلر و مؤلفلرک اسملرینی کیزله دیلر. صوکرابو رساله لری کتابچیلرله داغیتدیلر
و بر جوق کیمسه لره هبه ایتدیلر.

بورساله‌لری دینی تعیرلر شرعی مثاللارله شبهه‌لی سوزلر و ساخه طریقلارله دولدور دیلر .
وزیر ، سن بورساله‌لری کوردکمی دیدی .

اوت دیدم بیوک بر قسمی کوردم ؛ بونلر هر فتن قناعت بخش اولمایا جق و غیر کافی
درجه ده بحث ایدلش داغیق ، خرافه‌لر ، کنایه‌لر اکلّه نوب یاپشیدیرلش بوزوق دوزن
شیلردن عبارت .

بورساله‌دن بر قاچ دانه‌سی آله‌رق شیخ‌مز ابوسلیمان المنطقی السجستانی محمد بن بهرام
عرض ایتدم . شیخ بر قاچ کون بونلری مطالعه ایتدی و اوزون اوزون تدقیق ایتدی صوکر
بکا اعاده ایتدی و بونلر ، دیدی یورولملش فقط فائده‌سز ، زحمت چکملش فقط بر منفعت
تأمین ایدمه‌ملش ؛ اطرافده دولاملر ، ایچنه کیرمه‌ملش ؛ تغنی ایتملش ، نشئه‌لندیره‌مه‌ملش ؛
دوقومملش ، دوقودقلری قش پک چور وک ؛ طاراملش فقط صاچلری (تووالتی) بوزملش ؛
اولمایا جق شیلری دوشونملش ، ممکن اولمایان ، اقتدار داخاندن بولونمایان شیلره کیریشملش
و فلسفه‌یی شریعت ایچنده ستر ایتنه‌ک کندیلری ایچون ممکن اولاجغنی ظن ایتملش . نجومی ،
افلاک ، مقادیر ، محسطنی و آثار الطبیعه‌کی علملری ، نغمات و ایقاعات و تقراتی اداره ایتک
دیمک اولان موسیقی‌یی ، اوزانی و سوزلری کیات ، کیفیات و اضافانه کوره نظر اعتباره آلان
منطقی ، خلاصه بوتون بونلری بیلیمکدن عبارت اولان فلسفه‌یی شریعت ایچنده ستر ایتنه‌ک
یعنی شریعتی فلسفه‌یه ربط ایتنه‌ک کندیلری ایچون ممکن اولاجغنی ظن ایتملش .

بو اوילה بر آرزودر که موفقیته امکان یوق !

بونلردن اول چوق کیمسه‌لر بو اوغورده و بومقصدله مصر آ اوغراشدیلر ! هم بونلر
داها کسکین دیشلی ، اسبابی داها حاضر لائش ، قیمتلری داها بیوک ، اعتبارلری یوکسک ،
قوتلری داها واسع و استناد کاهلری داها موثوق کیمسه‌لر ایدی ؛ ینه آرزو ایتدکلری
شی کندیلری ایچون تمام اولمادی و امید ایتدکلرینه نائل اولامادیلر ؛ قییح و موحش
ملونات و ذلیل عاقبتلر حاصل ایتدیلر ...

ابن عباس بخاری ، یا شیخ ایچون بویله اولدی دییه صوردی ؟

شیخ ایضاحاته شو صورتله دوام ایتدی :

شریعت ، الله عز وجل دن الله ایله خلق بیننده‌کی سفیر و ساطیله وحی طریقتدن ،
عناجات قاپوسندن ، دایملرک شهادتندن معجزه‌لرک ظهورندن آلتشدنر . بونلر آرا-سند
بحث ایتمه‌ک و ایچنه دالمغه یول بولونمایان شیلر وار . بو خصوصده دعوت اولونان و تنبیه

ایدیلان شیرله عرض تسلیمیتدن باشقه چاره یوق . اوراده نیچون ساقط ، ناصل باطل ، شویله اولسه ایدی زائلدر . اوراده اکر وکاشکه هوایه کیدر . زیراً بو ماده لر کاملاً شریعت طرفندن جسم اولونمشدر . وهپسی خیری مشتملدر . بونلر ، بوتون تفصیلاتیله حسن قبوله باغلیدر . وهربری حقنده ویریلن حکملر :

«ظاهر مکشوفه متعلقدر» تأویل معروف ایله صحیحدر ، لغت شایعه ایله نصرت ایدر ، جدل مبین ایله حمایه ایدر ، عمل صالح ایله دفع شبهه ایدر ، مثل سائر ضرب ایدر ، حلال و حرام خصوصاً صرلنده متفق اولان واضح برهانه راجعدر ، اهلی ملة بیتنده مشهور اولان خبره و اثره مستنددر و امتک اتفاقه راجعدر

طرز لری آراسنده دوران ایدر . بونلرده افلاک حرکاتندن و کواکبک تأثیراتندن بحث ایدن منجمک سوزینه یر یوق ؛ حرارت و برودته ، رطوبت و یبوسته متعلق اولان شیرله و آثار طبیعتیه باقان ، بونلرده فاعل و منفعل کیمدر و ناصل امتزاج ایتمش و ناصل اوزاقلاشمش دینه دوشونن طبیعت طامنک ، اشیانک مقادیرندن و بونک لوازمندن بحث ایدن مهندسک و سوزلرک مرتبه لرندن ، اسماء ، حروف و افعالک نسبتلرندن بحث ایدن منطقچینک سوزلرینه ده یر یوق .

شو حالده اخوان صفایه حقایق فلسفیه یی شریعت طریقنده جمع ایتک دعواسنی کندیلر بکارندن وضع ایتک ناصل مسامح اولایلیر ؛ باخصوص که بو طائفه لرک آرقه سنده بوجهتلردن استفاده فکرنی تعقیب ایده جک اولان صاحب عزیمت کی الکیما کرلر ، طلسم جیلر کی رؤیامعبرلری سحر بازلر و خلیا جیلر کی بر طاقم جماعتلر دخی وار . اکر بو صورتله فلسفه ایله شریعتی جمع ایتک جائز اولسه ایدی الله تعالی بونلری تنبیه ایدردی و صاحب شریعت شریعتی بونلر اوزرینه تأسیس ایدر و بونلری استعمال ایتک صورتیه مکملشدیرزدی . نقصاتی باشقه سنده بولدیغمز زیاده ایله تلافی ایدردی . یاخود فیلسوفلری شریعتی فلسفه ایله ایضاح ایتک تشویق ایدر و فلسفه ایله اشتغال ایدنلره بونلری تماملامق خصوصنی و فلسفه دن بو خصوصده صیزان بوتون شیرلی ، طاقتلری قدر آلد ایتمه لرینی امر ایدردی .

خالبو که بونلری بالذات یا عبادینی کی خلیفه لرندن برینی و کندی دینی ایله قائم اولانلردن کیمسه یی بو ایشاره مأمور ایتدی . بالعکس بو کی شیرله دالمنی منع ایتدی . حتی انسانلره بونلری ذکر ایتکی مکروه قیلدی و شوسوزلری ایله تحذیر ایتدی : « بر کیمسه فالجی به ، کاهنه ، منجمه کیدرده اوندن غائبدن خبر ایسترسه الله ایله حرب ایتمش اولور . الله ایله محاربه

ایدنه حرب اولنور، الله ایله مغایه ایدن مغلوب اولور» حتی «اگر الله انسانلردن یاغموری
یدی سنه حبس ایدوبده صوکر ا کوندرسهیدی درحال بر قسمی بزه الدبران ییلدیزی
یاغمور یاغدیردی دیهرك کافر اولورلردی . دیدی « ایشته بو بویه در .

صوکر ا سوزه دوامله اُمت دیدی ، اصولده وفروعه درلو اختلافله دوشدیلر .
احکامك واضح و مشککنده حلال و حرام ، تفسیر و تأریل خصوصلرنده عیان ، خبر ،
عادت اصطلاحلری حقننده درلو نزاعلرده بولوندیله . فقط بونلرك هیچ برنده منجمه ،
طیبیه ، منطقجیه ، مهندسه ، موسیقیشناسه عزیمت ، شعبده ، سحر ، کیمیا صاحبلیرینه
التجا ایتمه مشلر در . زیرا الله تعالی دینی پیغمبری ایله تماملادی و وحی ایله وارد اولان
بیاندن صوکره اونى رأى ایله موضوع اولان بر بیانه محتاج قیلما دی و ناصل که بو اُمتده
کندی ایشلرینك هیچ بری ایچون فلسفه ایله اشتغال ایدنلره مراجعت ایدن بولامایورزه .
بونك کبی یهودیلردن عسارب اولان موسی امتنده دخی کندی دینلرندن برشی حقننده
فلاسفه یه التجا ایدن بولونمایور .

نصارادن عبارت اولان عیسی امتی ده بویه ، مجوسیلرده بویه ...

بو جهنك نظر کزده داها زیاده واضح اولماسی ایچون شوکا دقت ایدیکز که دیدی
اُمت رأیلرنده ، مذهبیلرنده و سوزلرنده چوق زمان اختلاف ایتدیلر و بو خصوصده
معتزله ، مرجئه ، شیعه ، سنیه ، خوارج کبی بر چوق صنفلره و فرقه لره آیریلدیلر . فقط بو
طائفهلردن هیچ بری فیلسوفلره التجا ایتدیلر و کندی سوزلرینی اونلرك شهاداتی
و شواهدی ایله تحقیق ایتدیلر . کذا حلال و حرام حکملری خصوصنده صدر اولدن
اعتباراً زمانمزه قدر اختلاف ایتکده بولونان فقها ایچنده فیلسوفلردن مظاهرت و یاردیم
ایسته ین هیچ بر کیمسه یه تصادف ایتیمورزه .

شو حاله دین نرده ، فلسفه نرده ! وحی نازلدن مأخوذ اولان شیئی نرده ؛ رأى
زائلدن مأخوذ اولان شیئی نرده ؟ ! اکر عقله کووه نیرلرسه ، عقل هر کسه الله جل
وعزتك اویله بر موهبه سی در که نهایت اونك بر درجه سی واردر . اودرجه یی آشان شیلری
عقل ادراك ایده مز ، ناصل که او درجه نك دوننده اولان شیلرده اوندن مخفی قالماز .
حالبوکه وحی بویه دکلدیر ، اونك نور منتشری و بیان متیسری کافی ! .

ا کر دیدی عقلک کندیسیله ا کتفا اولونایلسه ایدی وحیک فائده سی اولمازدی
وعقل وحیدن مستغنی قیلاردی . حالبوکه انسانلرك عقل خصوصنده درجه لری متفاوت

اولدینی کبی عقلک انسانلرده تجلیسی ده مختلفدر . بز عقلمزه کو و نه رک وحیدن مستغنی اولسه ایدک ناصل حرکت ایدردک؟ عقل کاملاً بریمزه عائد دکل که... اوبتون انسانلرک دره . فقط بریسی چیقوبده سائقه عجز وجه التله هر عاقل عقلی قدرنجه مأمور وموظفدر . او باشقه سندن فضله سنی استفادایتمکه مجبور دکلدر . چونکه او عقلی ایله کافی کورولمشدره . وادرا کنک درجه سندن فضله سی کندندن بکنمز ، دییه جک اولورسه بونک بو فکرده بولوندیغندن دولایی عارلانماسی ایچون بو رأیده کندیسنه هیچ بر موافق وهیچ مطابق بولونمادیغنی سویلک کافیدر . هم اگر برانسان دین ودنیاسنک بتون احوالنده کندی عقلی ایله باشلی باشنه قالاجق اولورسه دین ودنیاسنک بتون حالاتنده کندی قوتی ایله مستقل قالماسی ونک باشه بتون صنعتلره ، هر شعبه معارفه کافی کلمه سی ، بنی نوعندن ومنسوب اولدینی قومدن هیچ کیمسه یه محتاج اولماسی ایجاب ایدردی که بو اوتانا جق بر سوز ورسوا ایدلش بر فکدرز .

بخاری صوردی : نبوتک درجه لری ده وحی ایله مختلفدر ، وحیک اختلافیله نبوت درجه لرینک اختلافه جواز اولدینی وبو اختلافک بولونماسی نبوتی رخنه دار ایتمه دیکی کبی عقل خصوصنده اختلافک ده جائز اولماسی لازم کلزمی ؟

شیخ جواب ویردی : وحی اصحابنک درجه لرینک اختلافی ، کندیلرینی وحی ایچون اصطفا ، مناجاته تخصیص ورسالت ایله تعزیزایدن ذاته قارشى اعتماد واطمئناندن اوزاقلاشدیرماز . مختلف عقللره حرکت ایدنلرده بو اعتماد واطمئنان یوقدر ؛ اونلرک آنجق پک آز شیلرده اعتماد واطمئنانلری وارددر . بناء علیه بویله بر مطالعه نک چوزو کلکی وبویله برسوزسوبله ینک حماقی میدانده در .

وزیر صوردی ، بو سوزلرک هیچ برینی مقدسی ایشیتمه دی؟
أوت دیدم ؛ بن بونلری ، آشاغی یوقاری بوکا بکزه ین سوزلری ، برچوق دفعلر ، کمرقابوسنده کتابجیلر یاننده برآز تقدیم وتأخیرایله ویا برآز زیاده ونقصان ایله کندیسنه سوبله دم ، سکوت ایتدی وبنی جوابه اهل عد ایتمدی . لکن ابن طراره نک اوغلی حریری برکون کتابجیلرده اونو بوکی سوزلره هیجانلاندیردی ونهایت مقدسی دایانامادی وجوشدی . شریعت ، دیدی ، مریض اولانلرک طبیدر . فلسفه ایسه حال صحتده اولانلرک طبابتیدر . پیغمبرلر مریض اولانلری ، مرضلری تزاید ایتمسین ونهایت کسب عافیت ایدهرک یالکنز مرضلری زائل اولسون دییه تداوی ایدرلر ؛ ایشته بو قدر . فیلسوفلر

ایسه اصلا بر مرض عارض اولما-ین دینه صحیح الوجود اولانلرک صحتی محافظه ایدرلر-
مریضک مدبری ایله صحیح الوجود اولانلرک مدبری آراسنده کی فرق ایسه واضح
و آشکاردر. زیرامریض حقنده کی تدبیرک غایه سی مریضک اوتدبیرله حال صحتہ انتقال ایتسندن
عبارتدر. بوده دواء، ناجع (یعنی مؤثر و قابل هضم اولان تعبیر دیکرله ایچنه کیروب
اثر براقان شئی) طیب، ناصح (یعنی صاحب خلوص) و طیبیت، قابل (یعنی خسته نک
مزاجی صحتہ مستعد) اولورسه ممکن اولور. صحیح الوجود اولانی تدبیرک غایه سی ایسه
صحتی محافظه ایتمکدر.

صحت، محافظه ایدیلنجه درکه انسانه فضائل کسب ایتک فائده لی اولور. و صحتدرکه
انسانی فضائل مواجهه سنه وضع و اکتساب کلاسه عرض ایدر.
آنجق بویله اولانلر سعادت عظمی ایله نجات بولمش و حقیقه حیات الشبهیه مستحق
اولمش اولورلر.

حیات الشبهیه ایسه خلود و دیمومت در.
اگر مرضدن قوزتولان آدمده قارشوسنم کینک طبابتی ایله فضائل کسب ایده جک
اولورسه بوفضائل اوتنه کی فضائل جنسندن اولاماز. زیرا بونلرک بری تقلیدی، دیکری
برهانی در. بری ظن ایله حاصل اولمش، بری یقین ایله وجوده کلش، بری روحانی
بری جسمانی، بری دهری بری زمانی در.
بونلری بیان ایتدکن صوکر ابا حیان، وزیر ایله آرا لرنده جریان ایدن مناظره یی
تماماً ذکر ایدیور و سوزی اوزادیور. لکن اوسوزلر بواثرده تعقیب ایدیلن غایه خارچندم
اولدیغندن درچندن صرف نظر اولونمشدر.
ابن قفطینک سوزی بوراده نهایت بولویور.

یوسف ضیاء

۱ تشرین ثانی ۳۴۱

